

Michał Sobczak

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Skrótowce z dziedziny wojskowości i przemysłu w *Słowniku rosyjsko-niemieckim* A.F. Nesslerera

Niniejszy artykuł poświęcony jest opisowi skrótowców zarejestrowanych na kartach moskiewskiego *Słownika rosyjsko-niemieckiego* autorstwa Aleksieja Fiedorowicza Nesslerera¹. Analiza obejmuje akronimy² odnoszące się do dziedziny wojskowości i przemysłu, gdyż są to obszary życia, które bardzo intensywnie rozwijały się w latach powstania badanego słownika. Celem artykułu jest ustalenie liczebności abrewiatur w poszczególnych grupach semantycznych, wyodrębnienie ich struktury oraz modeli dwujęzycznego opisu leksykograficznego. Wnioski dotyczą także porównania poczynionych ustaleń z konkluzjami wynikającymi z analizy skrótowców w wydanym w podobnym czasie *Słowniku rosyjsko-polskim* zredagowanym przez Józefa Krasnego³, oba dzieła są bowiem opracowaniami szczególnymi, adresowanymi do przedstawiceli mniejszości etnicznych zamieszkujących w okresie międzywojennym terytorium dawnego Imperium Radzieckiego⁴. Część wstępna artykułu – obok charakterystyki

¹ А.Ф. Несслер (ред.), *Русско-немецкий словарь*, Советская энциклопедия, Москва, 1934; dalej: SRN.

² Terminy *skrótowiec*, *akronim*, *abrewiatura* traktuję w artykule synonimicznie.

³ Юз. Красный (ред.), *Русско-польский словарь*, Советская энциклопедия, Москва, 1933; dalej: SRP.

⁴ Szczegółowej analizie opisu leksykograficznego skrótowców włączonych do siatki haseł SRN i SRP, wyodrębniając kilkanaście modeli leksykograficznych, dokonałem w pracy: M. Sobczak, *Rosyjskie skrótowce porewolucyjne w dwujęzycznym opisie leksykograficznym (rosyjsko-polskim i rosyjsko-niemieckim)* [W:] *Linguistica Bydgosztiana. Series Nova*, A. Dyszak red., BEL Studio, Warszawa, 2015, s. 153-179; por. także *Wybrane problemy przekładu skrótowców (na podstawie rosyjsko-niemieckiego słownika A.F. Nesslerera)*, [W:] J. Mędelska, E. Titarenko red., *Dialog kultur. Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2013, s. 211-223. W niniejszym artykule ograniczam ich liczbę, rezygnując z typów, które w toku dalszych badań nad skrótowcami włączyłem do uogólnionych grup (np. pomijając złożenia jako wyróżnik opisu po stronie translatów; zob. np. *Kurzwörter im deutschen Raketen- und Artilleriewortschatz: strukturelle und translatorische Aspekte*, „Acta Neophilologica”, t. 20, nr 1, 2018, s. 51-63).

SRN – obejmuje krótki rys historyczny dotyczący migracji Niemców na tereny rosyjskie, rozwoju przemysłu i wojskowości w międzywojniu oraz syntezę badań nad skrótowcami w ruszczyźnie wczesnoprewolucyjnej.

Mniejszość niemiecka w Rosji – rys historyczny

Pojawienie się Niemców na obszarach rosyjskich miało rozmaite uwarunkowania kulturowe, polityczne i społeczne⁵. W historii kontaktów niemiecko-rosyjskich można wyróżnić kilka okresów i cezur, które skutkowały przesiedlaniem się Niemców na tereny rosyjskie:

1. epoka średniowiecza: emigracja kupców, rzemieślników i duchownych⁶,
2. lata władzy Iwana Groźnego: przemieszczanie się lekarzy, aptekarzy, teologów, prawników, architektów, kamieniarzy,
3. panowanie Piotra I: przyjazd Niemców posiadających doświadczenie militarne, którzy mieli pomóc w przeprowadzeniu reformy struktur wojskowych⁷; w tym okresie Niemcy pomagali także przy budowie Petersburga oraz wspierali modernizację floty morskiej⁸,
4. rok 1763 i manifest carycy Katarzyny II, w którym władczyni zachęcała Niemców do przyjazdu na tereny rosyjskie, szczegółowo opisując korzyści i przywileje, które emigranci mieli zastać w imperium⁹; dekret wydany przez Katarzynę II spotkał się z dużym zainteresowaniem Niemców¹⁰ nie tylko ze względu na wspomniane korzyści materialne, lecz także z uwagi na fakt, że II połowa XVIII wieku to okres, kiedy tereny niemieckie dotknęły klęski żywiołowe.

⁵ M. Westphal, *Aussiedlerinnen – Geschlecht, Beruf und Bildung unter Einwanderungsbedingungen*, Kleine, Bielefeld, 1997, s. 88.

⁶ M. Jankowiak-Rutkowska, *O indoktrynacji dzieci Niemców rosyjskich na podstawie dwóch radzieckich elementarzy niemieckich z końca lat 30. XX w.*, [W:] J. Mędelska, E. Titarenko red., *Dialog kultur. Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2013, s. 183.

⁷ A. Герман, Р. Плеве, *Немцы Поволжья: краткий исторический очерк*, Издательство Саратовского Университета, Саратов 2002, s. 88.

⁸ G. Stricker, *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Rußland*, Siedler Verlag, Berlin, 1997, s. 26.

⁹ N. Berend, *Russlanddeutsches Dialektbuch. Die Herkunft, Entstehung und Vielfalt einer ehemals blühenden Sprachlandschaft weit außerhalb des geschlossenen deutschen Sprachgebiets*, Projekte Verlag Cornelius, Halle, 2011, s. 19.

¹⁰ Manifest Katarzyny II wydrukowano m.in. w hamburskiej gazecie „Staats- und Gelehrtenzeitung des Hamburgischen unpartheyischen Correspondenten”, szeroko zakrojoną akcją propagandową prowadzili też przedstawiciele państwa niemieckiego na terenach rosyjskich i specjalnie wyszkoleni w tym kierunku werbownicy (por. T. Lebioda, *Niemcy rosyjscy w polityce RFN na tle ich znaczenia w Rosji i relacjach niemiecko-rosyjskich w latach 1763-2003*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław, 2004, s. 44-45).

Dążąc do odbudowy zniszczonego po wojnie siedmioletniej państwa, władze nakładały na obywateli wysokie podatki i narzucały zobowiązania gospodarcze. Nierzadkie były w owym czasie także prześladowania na tle religijnym i ograniczenia swobód obywatelskich. Jak podaje T. Lebioda: „w tych okolicznościach wezwanie Katarzyny II oraz natychmiastowa możliwość zarobku w postaci dniówek wypłacanych przez werbowników, otwierały przed nimi nadzieję na lepszą przyszłość. Przyszłość ta miała się urzeczywistnić w słabo lub w ogóle nie znanym im państwie, jakim była Rosja”¹¹,

5. okres panowania cara Aleksandra I: manifest władcy z roku 1804 stawiał za cel, by koloniści niemieccy wspomagali budowę tzw. „Nowej Rosji”. Imigranci mieli stanowić wzór fachowości i pracowitości¹². Podobnie jak za panowania Katarzyny II, wielu Niemców zdecydowało się na przyjazd do Rosji z powodu prześladowań i nieurodzajów, a także wprowadzenia obowiązkowej służby wojskowej w czasie wojen napoleońskich i okupacji francuskiej¹³.

Do końca XVIII wieku do Rosji przybyły blisko 2 miliony obywateli niemieckich, którzy odgrywali ważną rolę w rozwoju przemysłu, rolnictwa, zasiadali w wielu gremiach i instytucjach. Schyłek XIX wieku przyniósł jednak porażkę Rosji w wojnie krymskiej, skutek której car Aleksander II wprowadził wiele reform uderzających w przywileje kolonistów. W 1871 roku została zniesiona samorządność Niemców rosyjskich, kilka lat później zaczęli oni także podlegać obowiązkowemu poborowi do wojska¹⁴. W owym czasie wielu kolonistów niemieckich zdecydowało się na wyjazd do krajów Ameryki Północnej i Południowej, ci zaś, którzy zostali, byli poddawani represjom, wydziedziczeniu i zsyłkom na Syberię¹⁵. Ten stan rzeczy uległ zmianie po detronizacji cara Mikołaja II i zwycięstwie rewolucji październikowej, kiedy to nowy rząd proklamował prawa obywatelskie dla wszystkich mniejszości etnicznych, w tym – na mocy traktatu pokojowego sygnowanego w Brześciu w 1918 roku – także Niemcom. 19 listopada 1918 roku utworzono Autonomiczną Republikę Niemców Powołża, 6 stycznia 1924 roku zaś Niemiecką Nadwołżańską Autonomiczną Socjalistyczną Republikę Radziecką ze stolicą w Pokrowsku. Wraz z początkiem leninowskiej polityki narodowościowej mniejszości etniczne otrzymały prawo do posługiwania się swoim językiem. Tym samym w Republice Niemców Powołża zaczęły powstawać placówki oświatowe i kulturalne, domy kultury, drukowano także książki, słowniki oraz prasę¹⁶.

¹¹ T. Lebioda, *Niemcy rosyjscy...*, s. 44.

¹² Założenie to zostało zrealizowane. Jak pisze M. Iwanow, „osiedla niemieckie były wyspami pracowitości, przedsiębiorczości, nowoczesności w morzu zacofania rosyjskiego chłopstwa” (por. *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921-1939*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Wrocław, 1991, s. 41.).

¹³ T. Lebioda, *Niemcy rosyjscy...*, s. 85.

¹⁴ Tamże, s. 146-151.

¹⁵ S. Steenberg, *Die Rußlanddeutschen. Schicksal und Erleben*, Langen Müller, Augsburg, 1989, s. 8-9.

¹⁶ M. Cieszkowski, *Wczesny sowiecki język niemiecki (na podstawie prasy, wydawnictw książkowych i materiałów propagandowych wydawanych w Związku Sowieckim)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2017, s. 11.

Rozwój języka niemieckiego w oderwaniu od ojczyzny, w nowym sowieckim środowisku, spowodował wykształcenie osobliwego kodu językowego, nazywanego przez badaczy niemczyzną radziecką¹⁷, którego jedną z głównych cech stanowiło występowanie wielu skrótowców, w tym sowietyzmów, całkowicie niezrozumiałych dla Niemców zamieszkujących tereny etniczne¹⁸.

Przemysł i wojskowość w okresie międzywojennym

Początki postępu industrializacyjnego w porewolucyjnej Rosji przypadają na wczesne lata 20., kiedy rozwijano przemysłowo tereny wokół Moskwy¹⁹. Ponadto na Ukrainie rozpoczęto wówczas odbudowę starych zakładów oraz wznoszenie nowych fabryk na potrzeby przemysłu hutniczego, metalurgicznego i górniczego. W innych regionach ZSRR industrializacja postępowała wolniej, choć dla przykładu stolica Azerbejdżańskiej SRR stała się centrum wydobywczym i przetwórczym ropy naftowej, na Białorusi zaś rozkwitał przemysł leśny. Ekspansja przemysłowo-gospodarcza przypada jednak na schyłek trzeciej dekady ubiegłego stulecia, gdy rozpoczęto wdrażanie i realizację planów pięcioletnich. Na początku 1929 roku Państwowa Komisja Planowania opracowała dwa plany gospodarcze (wstępny i optymalny), które następnie zostały przedstawione na posiedzeniu Rady Komisarzy Ludowych. Ostatecznie, za aprobatą V Wszechzwiązkowego Zjazdu Rad (kwiecień 1929 r.) zdecydowano się na wariant optymalny. Wdrażany plan zakładał trzykrotne zwiększenie nakładów na inwestycje przemysłowe (nakłady kapitałowe miały wynieść ponad 64 miliardy rubli). Jak pisze D. Marples:

Zadaniem planu pięcioletniego, według oficjalnej propagandy, było przekształcenie kraju w potęgę przemysłową, w której rolnictwo byłoby skolektywizowane, a analfabetyzm zlikwidowany. Polityka uprzemysłowienia kraju na szeroką skalę była powrotem do ideału socjalistycznego. Bodźcem do podniesienia wydajności było wprowadzone przez władze socjalistyczne współzawodnictwo pracy. Polegało ono na tym, że poszczególne fabryki bądź zespoły robotników rywalizowały ze sobą w celu osiągnięcia

¹⁷ Zob. M. Cieszkowski, J. Mędelska, *O potrzebie podjęcia badań nad radziecką wersją języków mniejszości narodowych byłego Związku Radzieckiego*, „Acta Baltico-Slavica” 34, 2010, s. 103-119.

¹⁸ Wśród innych cech niemczyzny radzieckiej wymienia się także występowanie licznych rusycyzmów nazywających rosyjskie realia, obecność orientalizmów (tj. w tym wypadku zapożyczeń z języków wschodnich narodów ZSRR), a także związaną z wieloletnim odizolowaniem Niemców rosyjskich od niemczyzny ogólnonarodowej archaiczność form wyrażenia; por. И. Мэндэльская, М. Янковяк-Рутковска, *О становлении советских версий языков меньшинств СССР, проживающих вне исторической родины*, [В:] *Текст: филологический, социокультурный, региональный и методический аспекты*, ФГБОУ ВО Тольяттинский государственный университет, Тольятти, 2011, s. 181-182.

¹⁹ J. Mędelska, M. Cieszkowski, M. Sobczak, *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku. Tom I. Losy Niemców rosyjskich i stan ich języka (do 1941 roku)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2017, s. 98.

lepszych wyników. Wkrótce najbardziej spektakularne zmagania toczyły się na terenie zakładów pracy. Największy nacisk kładziono na ustanawianie kolejnych rekordów produkcji (...) ²⁰.

Oficjalnie realizację planu rozpoczęto 1 października 1928 roku. Jego założenia zostały sfinalizowane przed terminem, po 4 latach i 3 miesiącach. Głównymi gałęziami, które rozwijano, był przemysł maszynowy, ciężki oraz zbrojeniowy. Powstawały fabryki maszyn rolniczych, liczne zakłady chemiczne, samochodowe, lotnicze i elektryczne (w początkach lat 30. uruchomiono ponad 1500 nowych fabryk i zakładów). Historycy podkreślają, że pierwsza pięcioletka skutkowała znacznym, realnym wzrostem możliwości przemysłowych w ZSRR ²¹. Co ważne, także Armię Czerwoną objęły dofinansowania wynikające z założeń planów pięcioletnich, które przyczyniły się do zwiększenia liczby dywizji strzeleckich, pułków, doposażeniem w pojazdy pancerne, samoloty, amunicję i wszechstronne wyposażenie.

W kontekście historii wojskowości w analizowanym okresie istotne jest przywołanie nawiązanej na początku lat 30. XX wieku współpracy Reichswehry z Armią Czerwoną. Na początku roku 1920 konieczność podjęcia takiej kooperacji dostrzegł ówczesny dowódca niemieckich wojsk lądowych, generał Hans von Seeckt, który chciał przenieść część przemysłu zbrojeniowego na tereny rosyjskie z uwagi na ograniczenia wynikające z traktatu wersalskiego. Wskutek podpisania umowy w Rapallo utworzono fabrykę samolotów w podmoskiewskiej miejscowości Fili, współpracowano przy produkcji gazów bojowych, organizowano wspólne szkolenia kadry oficerskiej, pilotów oraz mechaników, doskonalono technikę zbrojeniową ²².

Skrótowce w ruszczyźnie porewolucyjnej

Rewolucja październikowa 1917 roku, jako jedno z najważniejszych wydarzeń we współczesnej Rosji, powiązana jest z licznymi przemianami politycznymi, ekonomicznymi, a także naukowymi, technicznymi, przemysłowymi i wojskowymi, które znalazły odbicie we wczesnoporewolucyjnym systemie ruszczyzny, w zakresie jej funkcji i cech ²³. Co istotne, za sprawą przypadającej na pierwszą połowę XX wieku ekspansji środków masowej informacji, która umożliwiła wydawanie licznych gazet, czasopism, a także wraz z rozwojem radiofonii i początkiem telewizji, zróżnicowany dotąd język rosyjski zaczął się poddawać unifikacji, różnice dialektalne zaś ulegały stopniowemu

²⁰ D. Marples, *Historia ZSRR od rewolucji do rozpadu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 2006, s. 132-133.

²¹ N.V. Riasanovsky, M.D. Steinberg, *Historia Rosji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2009, s. 531.

²² Szerzej zob. K. Fudalej, *Współpraca Reichswehry i Armii Czerwonej przed 1933 rokiem – fakty a mity polskiej historiografii*, „Dzieje Najnowsze”, XLIX, 2017, s. 55-76.

²³ Г. С. Журавлева, *История русского литературного языка*, [В]: *Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык*, Т. 2., А.Н. Тихонов, Р.И. Хашимов ред., Флинта, Москва, 2008, s. 456.

zatarciu²⁴. W kontekście niniejszego artykułu istotną zmianą, jaka zaszła w języku, jest powstanie nowych wieloczłonowych nazw funkcji, instytucji, organizacji, zakładów przemysłowych itp. Powoływanie do życia wielowyrazowych, długich formacji wpłynęło na wprowadzanie do systemu ruszczyzny nowych skrótowców, które zastępowały kilkuczłonowe określenia²⁵. Na to nowe zjawisko w języku rosyjskim po rewolucji zwraca uwagę P. Lekant, wymieniając obecność licznych akronimów jako jedną z jego podstawowych cech²⁶. Także E. Kowalewska zauważa, że abrewiacja stała się niezwykle produktywnym procesem słowotwórczym w języku rosyjskim końca drugiej dekady XX wieku. Badaczka wskazuje, że jako pierwsze pojawiały się liczne złożeniowce (np. *профорганизация, роддом*), których początkowe części w krótkim czasie stały się „poręcznym afiksem, pełniącym funkcję prefiksu”, dzięki czemu powstawało wiele nowych wyrazów z komponentami *зос-*, *воен-*, *рай-* itd²⁷. A. Seliszczew, analizując w swojej monografii kilkaset skrótowców w ruszczyźnie okresu wczesnoporewolucyjnego, konstatuje, że akronimy zaczęły przybierać różnorodną strukturę – obok złożeniowców notowano literowce, głoskowce i skrótowce sylabowe. Autor wymienia także formacje powstałe wskutek skrócenia pojedynczego wyrazu (np. *зав = заведующий*)²⁸.

Słownik rosyjsko-niemiecki

A.F. Nesslerera

SRN został opublikowany w 1934 roku nakładem moskiewskiego wydawnictwa Советская энциклопедия i był częścią wydawanej w owym czasie serii „Иностранные словари”, która obejmowała słowniki adresowane do przedstawicieli mniejszości etnicznych zamieszkujących obszary ZSRR. Wydanie z roku 1934 było czwartym opracowaniem A.F. Nesslerera (wcześniejsze słowniki rosyjsko-niemieckie zredagował on w latach 1929, 1930 oraz 1931). O autorze SRN niewiele wiadomo. Z pewnością był on Niemcem rosyjskim, prawdopodobnie także filologiem. O jego wykształceniu lingwistycznym może świadczyć częsta współpraca z moskiewskim wydawnictwem, która zaowocowała oddaniem do druku wielu słowników (obok wspomnianych wcześniej opracowań rosyjsko-niemieckich A.F. Nessler kierował

²⁴ E.Г. Ковалевска, *История русского литературного языка*, Просвещение, Москва, 1978, s. 356.

²⁵ J. Mędelska słusznie podkreśla, że akronimy były szczególnie potrzebne z powodu rozrostu administracji państwowej i powstawania nowych instytucji, które miały przeważnie długie, wieloczłonowe nazwy oficjalne, por. *Rosyjskie skrótowce porewolucyjne w pierwszych radzieckich słownikach dwujęzycznych*, „Acta Baltico-Slavica”, XXXIV, s. 74-75.

²⁶ Zob. П.А. Лекант, *Краткий справочник по современному русскому языку*, Высшая школа, Москва, 1995, s. 157-187.

²⁷ E.Г. Ковалевска, *История русского литературного языка*, Ставрополь, Санкт-Петербург, 2012, s. 386.

²⁸ А.М. Селищев, *Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917-1926)*, Работник просвещения, Москва, 1928, s. 158-164.

pracami zespołów przygotowujących cztery słowniki niemiecko-rosyjskie²⁹, raz zaś pełnił rolę współautora³⁰). Jego nazwisko pojawia się ponadto w gronie autorów podręcznika do nauki języka niemieckiego wydanego w roku 1931³¹ oraz wśród współpracowników wydawnictwa *Литературная энциклопедия*. SRN jest dziełem obszernym, rejestrującym na 1342 kartach około 60 tysięcy haseł związanych z takimi dziedzinami życia, jak literatura, technika, wojskowość i polityka. Co istotne, w siatce haseł znalazły się także jednostki zaczerpnięte z mowy potocznej oraz liczne nowe pojęcia nazywające porewolucyjne realia³². Megastrukturę³³ słownika skonstruowano standardowo: główny korpus poprzedza przedmowa, wskazówki dla użytkownika (przejrzyście rozbite na części: *Rozkład materiału*, *Znaki umowne*, *Wskazówki gramatyczne*, *Transkrypcja* i *Akcent*) oraz rozwiązanie skrótów graficznych. SRN zamyka aneks gramatyczny uwzględniający podział na informacje z zakresu niemieckiej fleksji i składni.

Analiza

W dalszej części artykułu zaprezentuję wyniki badania 53 skrótowców odnoszących się do dziedziny przemysłu i wojskowości wyekscerpowanych z SRN. Analiza obejmuje strukturę oraz opis leksykograficzny skrótowców³⁴, w niektórych wypadkach zamieszczam także dodatkowe uwagi, np. związane z niejednoznacznością ekwiwalentów. Materiał przedstawiam w oparciu o typ strukturalny (uwzględniając zebrane jednostki, stosuję podział na: 1 – skrótowce inicjalne, 2 – skrótowce sylabowe, 3 – złożeniowce³⁵) i grupę tematyczną (przemysł/wojskowość). W toku prac wyróżniłem także cztery modele opisu leksykograficznego³⁶:

²⁹ Wydania z lat 1928, 1929, 1930 i 1932.

³⁰ Chodzi o słownik zredagowany wspólnie z A.J. Pisze w roku 1931.

³¹ Wraz z I. Kordesem.

³² O trudnościach związanych z opracowaniem leksykograficznym takich translandów zespół redakcyjny pisze w *przedmowie* do SRN: „очень многие понятия ставшие в Советском Союзе доступными и близкими всем и каждому, порой совсем еще чужды современному немцу, а потому и не нашли подходящей, вполне точно выражающей их истинный смысл передачи на немецкий язык”.

³³ Pojęcie to wprowadza m.in. W. Bierkow, definiując je jako rozmieszczenie poszczególnych części słownika, por. В. П. Берков, *Двуязычная лексикография*, Астрель, Москва 2004, s. 15.

³⁴ W kontekście współczesnych badań nad słownikami analiza opisu leksykograficznego skrótowców w SRN wpisuje się w badania systematyczne. Jak podaje M. Bielińska, powołując się m.in. na ustalenia H. E. Wieganda, analizy systematyczne obejmują opis struktury, jak również budowy artykułów hasłowych w opracowaniach słownikowych, por. M. Bielińska, *Status i istota leksykografii. Stanowiska i kontrowersje*, „Polonica” XXXIX, 2019, s. 132.

³⁵ Najobszerniejszą typologię skrótowców zaproponował S. Szadyko; por. *Аббревиация в русском языке (в сопоставлении с польским)*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa, 2000, s. 98-103.

³⁶ O możliwościach przekładu skrótowców por. np. С. Влахов, С. Флорин, *Непереводимое в переводе, Международные отношения*, Москва, 1980, s. 316-319.

- I. [skrótowiec rosyjski + rozwinięcie rosyjskie -> rozwinięcie niemieckie]
- II. [skrótowiec rosyjski -> rozwinięcie niemieckie]
- III. [skrótowiec rosyjski + rozwinięcie rosyjskie -> rozwinięcie niemieckie + transliteracja/transkrypcja skrótownca]
- IV. [skrótowiec rosyjski -> rozwinięcie niemieckie + skrótowiec niemiecki]

Po podaniu skrótownca, jego ewentualnego rosyjskiego rozwinięcia i ekwiwalentu w języku niemieckim, w nawiasie kwadratowym rzymską cyfrą określam typ opracowania leksykograficznego, po średniku zaś – w wypadku skrótownców inicjalnych – dookreślenie typu struktury (a – skrótowiec literowy; b – skrótowiec głoskowy) oraz inne uwagi. Analizę zamykają wnioski oraz porównanie konkluzji z rezultatami badań tożsamyh skrótownców ujętych w siatce haseł SRP.

1. Skrótownce inicjalne

A. Przemysł

АТС = автоматическая телефонная станция = automatisiertes Fernsprechamt [I; a]; *ВЭО* = Всесоюзное электротехническое объединение = Unionskonzern *m* der Elektroindustrie [I; b; niepotrzebna informacja o rodzaju gramatycznym wyrazu Unionskonzern³⁷]; *ГОЭЛРО* = Государственная плановая комиссия по электрификации РСФСР = Staatliche Plankommission für Elektrifizierung der RSFSR [I; b; złożenie *Plankommission* to rusycyzm, charakterystyczny dla niemieczyny radzieckiej międzywojnia, notowany w słownikach języka niemieckiego dopiero w latach późniejszych z kwalifikatorem *DDR*³⁸]; *ГУМПИ* = Управление новых заводов черной металлургии = Zentralverwaltung *f* der neuen Eisenhüttenwerke [I; b; zbędna informacja gramatyczna; tłumaczenie jest szersze niż forma wyjściowa – dodany człon *Zentral-*]; *ГЭТ* = Государственный электротехнический трест = Staatlicher elektrotechnischer Trust [I; b]; *ИТП* = инженерно-технические работники = Ingenieure *pl* und Techniker *pl* [I; a; zbędna informacja gramatyczna]; *ИТС* = инженерно-техническая секция = IST, Sektion *f* der Ingenieure und Techniker [III; a; zbędna informacja gramatyczna]; *ЦЭС* = Центральная электрическая станция = elektrische Zentrale, Kraftsanlage [I; b; niejednoznaczność odpowiedników].

B. Wojskowość

Локаф = Литературное объединение Красной Армии и Флота = Literarischer (или Schriftstellerischer) Verband der Roten Armee und Flotte [I; b; komponent fakultatywny w rozwinięciu niemieckim]; *Пур* = Политическое

³⁷ Podawanie informacji gramatycznych uważam za bezzasadne z uwagi na fakt, że słownik był adresowany do przedstawicieli niemieckiej mniejszości etnicznej, tj. do osób, które znały język niemiecki. W SRN widoczne są niekonsekwencje w tym zakresie – część haseł owe informacje zawiera, inne zaś nie.

³⁸ Poświadczeń sowietyzmów w okresie międzywojennym szukałem w korpusach internetowych DWDS (www.dwds.de) oraz w słownikach włączonych do baz deacademic.com.

управление Рабоче-крестьянской красной армии = Politische Verwaltung der Roten Armee [I; b; tłumaczenie węższe niż rozwinięcie rosyjskie, tj. brakuje członu *Рабоче-крестьянской*]; РККА = Рабоче-Крестьянская Красная Армия = Rote Arbeiter- und Bauern-Armee [I; a; błędny zapis ortograficzny; powinno być: Arbeiter-und-Bauern-Armee].

Podsumowanie. W grupie skrótowców inicjalnych przeważają jednostki odnoszące się do dziedziny przemysłu (8 spośród 12 zgromadzonych przykładów). Minimalnie większy udział w materiale mają akronimy głoskowe (7 jednostek). W wypadku prawie wszystkich haseł zastosowano typ I opisu leksykograficznego (wyjątkiem jest skrótowiec *ИТС* – model III). Świadczy to o braku w ówczesnej niemczyźnie systemowych odpowiedników dla nowych rosyjskich skrótowców (lub ich słabym rozpowszechnieniu).

2. Skrótowce sylabowe

A. Przemysł

Автодор = Общество содействия развитию автотранспортного транспорта, тракторного и дорожного дела в СССР = <<Autodor>> *m* Unionsgesellschaft *f* für Organisierung des Kraftwagenverkehrs und Straßenbaues [III; w przekładzie brakuje tłumaczenia skrótowca *СССР*; odpowiednik *Autodor* został niemczony (niemieckie *u* na miejscu rosyjskiego *в*; pomocna informacja o rodzaju gramatycznym skrótowca, zbędna zaś w wypadku wyrazu *Unionsgesellschaft*); *Волховстрой* = строительство Волховской гидроэлектростанции = Wolchowkraftwerk *n* (Wolchowstroi *m*) [III; w tłumaczeniu rozwinięcia brakuje członu *строительство*; odpowiednik skrótowca podany w nawiasie]; *Моссельпром* = Mosselprom *n*, Moskauer Trust *m* für landwirtschaftliche Industrie [IV; zbędna informacja gramatyczna w wypadku wyrazu *Trust*]; *Наркомлегпром* = Н. к. легкой промышленности = V. für Leichtindustrie [I; skróty graficzne w rozwinięciach]; *Наркомлеспром* = Н. к. лесной промышленности = V. für Holzindustrie und Forstwirtschaft [I; jw.]; *Наркомтяжпром* = Н. к. тяжелой промышленности = V. für Schwerindustrie [I; jw.]; *торгпром* = торгпромышленная партия = (sowjetfeindliche) Handels- und Industriepartei *f* [I; element fakultatywny w tłumaczeniu rozwinięcia, niewystępujący w rozwinięciu rosyjskim; zbędna informacja gramatyczna; złożenie *Handelspartei* nie jest notowane w bazach].

B. Wojskowość

военрук = военный руководитель = Militärleiter *m* [I; zbędna informacja gramatyczna]; *Военсанупр* = Военно-санитарное управление = Kriegssanitätsverwaltung *f* [I]; *всевоуч* = Отдел всеобщего военного обучения = Sektion *f* für allgemeine militärische Ausbildung [I; zbędna informacja gramatyczna]; *главком* = главнокомандующий = Oberstbefehlshaber [I; złożenie *Oberstbefehlshaber* jest nienotowanym w bazach słownikowych rusycyzmem]; *командарм* = командующий армией = Armeeführer *m* [I; zbędna

informacja gramatyczna]; *комбат* = командующий батальоном = Bataillonsführer *m* [I; jw.]; *комдив* = командующий дивизией = Divisionskommandeur *m* [I; jw.]; *Наркомвоенмор* = Н. к. по военным и морским делам = Kriegs- und Marinekommissariat *n* [I; skrót graficzny w rozwinięciu rosyjskim; zbędna informacja gramatyczna; brakuje tłumaczenia członu *Народный* (Volks-); *начдив* = начальник дивизии = Divisionskommandeur *m* [I; niepotrzebna informacja gramatyczna]; *Осоавиахим* = Общество обороны и ав.-хим. строительства = Gesellschaft *f* für Förderung der chemischen und Luftverteidigung <<Osoaviachim>> *f* [III; skrót graficzny w rozwinięciu rosyjskim; zbędna informacja o rodzaju gramatycznym jednostki Gesellschaft; transliteracja skrótowca ujęta w cudzysłów].

Podsumowanie. W grupie skrótowców sylabowych, która obejmuje 17 szesnaście przykładów, przeważają jednostki związane z wojskowością (10 formacji). Podobnie jak w wypadku skrótowców inicjalnych, większość opisano wg modelu I (trzy abrewiatury można zakwalifikować jako model III, jedną zaś opracowano wg schematu charakterystycznego dla typu IV). Wszystkie niemieckie odpowiedniki skrótowców stanowią transliterację rosyjskiej formy wyjściowej (w dwóch wypadkach dodatkowo ujęta w cudzysłów), co może świadczyć o tym, że redaktor słownika nie był przeświadczony o jej prawidłowości/rozpowszechnieniu.

3. Złożeniowce

A. Przemysł

Авиатрест = Гос. трест авиационной промышленности = Staatstrust *m* für Flugzeugbau [I; skrót graficzny w rozwinięciu rosyjskim]; *автозавод* = Kraftwagenfabrik *f* [II; zbędna informacja gramatyczna]; *Азнефть* = Азербайджанское центральное нефтяное управление = Zentrale Naph-taverwaltung von Aserbeidschan [I]; *Главпромкадр* = Главное управление промышленных кадров = Hauptverwaltung *f* der Industriekader [I; zbędna informacja gramatyczna]; *Госметр* = трест по заготовке, производству и сбыту метрических мер и весов = Staatliche Herstellungs- und Verkaufsstelle für metrische Maßen und Gewichte [I; w rozwinięciu rosyjski brakuje członu *Гос-*; niemiecki translat *Verkaufsstelle* nie oddaje znaczenia rosyjskiego wyrazu *трест*]; *госпромшленность* = staatliche Industrie [II]; *Жиркость* = трест для переработки жиров и костей = Trust *m* für Verarbeitung von Fetten und Knochen [I; zbędna informacja gramatyczna]; *Кожсиндикат* = Всероссийский кожевенный синдикат = Allrussisches Ledersyndikat [I]; *Нефтесиндикат* = Нефтяной синдикат СССР = Naph-tasyndikat *n* der UdSSR [I; złożenie Naph-tasyndikat nierejestrowane w bazach]; *промкадры* = Industriekader *pl* [II; zbędna informacja gramatyczna]; *промкооперация* = industrielles Genossenschaftswesen [II]; *промпартия* = <<промышленная партия>> организация вредителей = <<Industriepartei>> *f* [I; człón *организация вредителей* pominięty w przekładzie; rozwi-

nięcia ujęte w nawias]; *промплан* = Industrieplan *m* [II; zbęda informacja gramatyczna]; *промтовары* = Industriegewaren *pl* [II; jw.]; *промфинплан* = промышленный и финансовый план = Industrie- und Finanzplan *m* [I; jw.]; *Русавторг* = Русско-австрийское торговопромышленное общество = Russisch-Österreichische Handels- und Industriegesellschaft [I]; *Русгерторг* = Русско-германское торговопромышленное общество = Russisch-Deutsche Handels- und Industriegesellschaft [I; skrótowiec ten oraz jego odpowiednik znalazły się w nawiasach w artykule hasłowym *Русавторг* – nietypowe opracowanie leksykograficzne].

B. Wojskowość

военкабинет = Kabinett *n* für Kriegskunde [II; zbędna informacja gramatyczna]; *военсуд* = Kriegsgericht *n* [II; jw.]; *комполка* = командир полка = Regimentskommandeur *m* [I; zbędna informacja gramatyczna; nietypowy przykład rosyjskiego skrótowca, w którym człon końcowy występuje w dopełniaczu]; *комсостав* = командный состав Красной армии = Kommandeure *pl* (der Roten Armee) [I; zbędny nawias w rozwinięciu niemieckim; niepotrzebna informacja gramatyczna]; *райсовет* = районный совет рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов = Bezirksrat um der Arbeiter-, Bauern- und Rotarmistendeputierten [I; złożenia nieujęte w bazach – sowietyzmu]; *Реввоенсовет* = Революционный военный совет = Revolutionskriegsrat *m* [I; zbędna informacja gramatyczna; złożenie nie występuje w bazach]; *Реввоентрибунал* = Революционный военный трибунал = Revolutionsskriegstribunal [I; jw.].

Podsumowanie. Grupa skrótowców złożeniowych obejmuje 24 jednostki, z czego większość (17 przykładów) odnosi się do dziedziny przemysłu. W wypadku opisu leksykograficznego ponownie dominuje model I. Trzeba jednak zauważyć, że grupa złożeniowców jest jedyną, w której reprezentowany jest model II, co wynika prawdopodobnie z faktu, że skrótowce o takiej strukturze są dość łatwe do rozszyfrowania, gdyż zawierają dobrze znane, rozpowszechnione człony. Model IV ponownie jest typem marginalnym (jeden skrótowiec został opracowany w ten sposób), typ III zaś w analizowanej grupie nie występuje wcale.

Wnioski

W toku analizy zbadano 53 skrótowce odnoszące się do dziedziny przemysłu i wojskowości zarejestrowane w siatce haseł SRN. Jednostki te stanowią ponad 11% ogólnej liczby akronimów³⁹ włączonych do opracowania autorstwa A.F. Nesslerera. W materiale dość wyraźnie przeważają skrótowce przemysłowe (32 przykłady), co może świadczyć o większej produktywności tej grupy abrewiatur z uwagi na wdra-

³⁹ SRN rejestruje 447 formacji skróconych.

żany wówczas w ZSRR plan pięcioletni i związane z nim zwiększone nakłady na industrializację. Wśród typów strukturalnych dominują akronimy złożeniowe (blisko połowa wszystkich formacji, tj. 24 przykłady). Dysproporcja między skrótowcami przemysłowymi (17 jednostek) a wojskowymi (zaledwie 7 poświadczeń) jest najbardziej widoczna w klasie złożeniowców. Relatywnie dużo zarejestrowano skrótowców sylabowych – typ ten obejmuje 17 formacji, z czego 10 to określenia odnoszące się do wojskowości (jest to jedyny wypadek, kiedy abrewiatury militarne mają większy udział niż przemysłowe; wydaje się, że ma to swoje źródło w typie wieloczłonowych nazw, które wchodzi do tej grupy – częściej są to nazwy funkcji i osób niż organizacji czy instytucji). Najmniej poświadczeń (12 przykładów) odnotowano w grupie skrótowców inicjalnych. Strukturalnie w niewielkim stopniu przeważają tu głoskowce (7 jednostek), tematycznie zaś dwukrotnie więcej wyekscerpowanych akronimów to formacje związane z przemysłem.

Analiza dwujęzycznego opisu leksykograficznego skrótowców pozwoliła na wyodrębnienie 4 modeli, przy czym typ III oraz IV występują sporadycznie (odpowiednio 4 oraz 2 przykłady). Najczęściej stosowanym sposobem ilustracji leksykograficznej artykułów hasłowych okazał się model I (tak opracowano 33 akronimy), model II zaś obejmuje 14 przykładów. Co istotne, można zaobserwować różny udział poszczególnych typów w wydzielonych grupach strukturalnych. Mianowicie, model II występuje wyłącznie w wypadku skrótowców złożeniowych (wiąże się to prawdopodobnie z łatwością ich rozszyfrowania, dzięki czemu możliwa i zasadna była rezygnacja z podawania rosyjskiego rozwinięcia⁴⁰). Model I pojawia się we wszystkich grupach i choć najwięcej przykładów (13) zebrano w grupie skrótowców sylabowych, to najwyraźniej dominuje on wśród głoskowców i literowców (ponad 90% ekscerptu). Fakt ten nie dziwi, bowiem skrótowce inicjalne, powoływane do życia na dużą skalę, wymagały wskazania pełnej formy w języku rosyjskim, a jednocześnie nie miały jeszcze systemowych odpowiedników w języku niemieckim.

Ogólnie należy stwierdzić, że opracowanie leksykograficzne skrótowców w SRN jest poprawne. Wprawdzie pojawiają się niekiedy niejednoznaczne odpowiedniki, elementy naddane (bądź pominięte) w stosunku do formacji wyjściowej, niekonsekwencje graficzne (stosowanie cudzysłowu w wypadku niektórych translatów) czy gramatyczne (w szczególności w zakresie informacji o rodzaju), to jednak są to sytuacje stosunkowo rzadkie i w świetle specyfiki akronimów, tj. ich nieregularności, niezwyklej produktywności w analizowanym okresie, wskazane niedociągnięcia nie umniejszą wartości merytorycznej słownika. Co ważne, wśród ekwiwalentów odnotowano jednostki (przede wszystkim złożenia), których nie poświadczają bazy słownikowe. Można więc założyć, że są to formacje tworzone na potrzeby niemieckiej mniejszości etnicznej i stanowią przykłady niemczyzny radzieckiej okresu wczesnoprewolucyjnego.

⁴⁰ Trzeba jednak podkreślić, że w wypadku słabo rozpowszechnionych, nowo utworzonych skrótowców z członem *Напом-* zabieg taki, szczególnie w kontekście stosowania skrótów graficznych w tych artykułach hasłowych, nie jest dobrym rozwiązaniem.

Porównanie wniosków z analizą skrótowców w SRP⁴¹

Jak wspomniano, w zbliżonym czasie moskiewskie wydawnictwo Советская энциклопедия opublikowało także słownik przekładowy adresowany do przedstawicieli polskiej mniejszości etnicznej zamieszkującej tereny ZSRR. Analiza porównawcza obu dzieł jest interesująca z uwagi na fakt, że dla zakładanych grup odbiorców opracowania pełniły funkcję pasywną, jednocześnie rejestrując szereg nowych wyrazów, w tym skrótowców, które zostały powołane do życia po rewolucji październikowej. W oparciu o badanie liczby abrewiatur zarejestrowanych w obu słownikach, ich struktury oraz opisu leksykograficznego można sformułować następujące wnioski:

1. większą liczbę skrótowców z zakresu przemysłu i wojskowości notuje SRP [łącznie 72 jednostki, wśród których przewaga formacji przemysłowych jest wyraźniejsza niż w SRN (ponad 80% ekscerptu; w SRN – niecałe 60%)]. Można zakładać, że dla A.F. Nesslera i jego zespołu redakcyjnego ujęcie skrótowców wojskowych było istotniejsze niż dla J. Krasnego z uwagi na trwającą w okresie międzywojennym niemiecko-rosyjską współpracę militarną i tworzenie baz oraz centrów szkoleniowych dla Niemców na terenach rosyjskich;
2. w obu słownikach najczęściej notowanym typem strukturalnym są złożeniowce (45 przykładów w SRP, 24 w SRN), co jednoznacznie potwierdza, że w okresie międzywojennym był to najbardziej produktywny typ abrewiacji; co ciekawe, SRP rejestruje dodatkowo kilka przykładów skrótowców mieszanych, które nie pojawiają się w SRN; skrótowce inicjalne i sylabowe występują w zbliżonych proporcjach;
3. 13 skrótowców wojskowych, które pojawiają się w SRN, nie rejestruje SRP (np. *военкабинет, военсуд, Локаф, райвоенкомат*); biorąc pod uwagę ogólną liczbę akronimów z analizowanych dziedzin w SRN, która jest mniejsza niż w SRP, wynik ten stanowi potwierdzenie założenia, że A.F. Nessler większą wagę przykładał do tej warstwy leksyki niż J. Krasny;
4. 11 skrótowców różni się opisem leksykograficznym na lewej stronie artykułów hasłowych, tj. rosyjskim rozwinięciem (np. *Автодор* = SRN: *Общество содействия развитию автотранспортного транспорта, тракторного и дорожного дела в СССР*; SRP: *Общество содействия развитию автомобилизма и улучшению дорог в РСФРР*; *Азнефть* = SRN: *Азербайджанское центральное нефтяное управление*; SRP: *Объед. Азерб. нефт. пром-сти*; *Жиркость* = SRN: *трест для переработки жиров и костей*; SRP: *Гос. трест высшей парфюмерии, жиров и костеобрабатывающей промышленности*); ta niejednorodność dowodzi, że skrótowce (i ich wieloczłonne formy wyjściowe) nie były jeszcze dobrze rozpowszechnione i ich rozszyfrowanie przysparzało trudności także autorom słowników.

⁴¹ Zob. M. Sobczak, *Uwagi o strukturze i przekładzie skrótowców z dziedziny wojskowości i przemysłu w Słowniku rosyjsko-polskim Józefa Krasnego*, „Acta Polono-Ruthenica”, XXIV/3, 2019, s. 67-82.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że SRN stanowi cenne źródło materiału leksykalnego do badań poświęconych zarówno stanowi międzywojennego języka rosyjskiego, jak i osobliwego kodu, jaki w owym czasie wykształciła niemiecka mniejszość etniczna. Słownik ten, podobnie jak SRP, dostarcza także wartościowych informacji o stanie ówczesnej leksykografii dwujęzycznej i może być źródłem materiału językowego do dalszych analiz na tym polu.

BIBLIOGRAFIA

- BEREND N., *Russlanddeutsches Dialektbuch. Die Herkunft, Entstehung und Vielfalt einer ehemals blühenden Sprachlandschaft weit außerhalb des geschlossenen deutschen Sprachgebiets*, Projekte Verlag Cornelius, Halle, 2011.
- BIELIŃSKA M., *Status i istota leksykografii. Stanowiska i kontrowersje*, „Polonica” XXXIX, 2019, s. 111-148.
- CIESZKOWSKI M., *Wczesny sowiecki język niemiecki (na podstawie prasy, wydawnictw książkowych i materiałów propagandowych wydawanych w Związku Radzieckim)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2017.
- CIESZKOWSKI M., MĘDELSKA J., *O potrzebie podjęcia badań nad radziecką wersją języków mniejszości narodowych byłego Związku Radzieckiego*, „Acta Baltico-Slavica” 34, 2010, s. 103-119.
- FUDAŁEJ K., *Współpraca Reichswehry i Armii Czerwonej przed 1933 rokiem – fakty a mity polskiej historiografii*, „Dzieje Najnowsze”, XLIX, 2017, s. 55-76.
- IWANOW M., *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921-1939*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Wrocław, 1991.
- JANKOWIAK-RUTKOWSKA M., *O indoktrynacji dzieci Niemców rosyjskich na podstawie dwóch radzieckich elementarzy niemieckich z końca lat 30. XX w.*, [W:] J. Mędelska, E. Titarenko red., *Dialog kultur. Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2013, s. 183-195.
- LEBIODA T., *Niemcy rosyjscy w polityce RFN na tle ich znaczenia w Rosji i relacjach niemiecko-rosyjskich w latach 1763-2003*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław, 2004.
- MARPLES D., *Historia ZSRR od rewolucji do rozpadu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 2006.
- MĘDELSKA J., *Rosyjskie skrótownice porewolucyjne w pierwszych radzieckich słownikach dwujęzycznych*, „Acta Baltico-Slavica”, XXXIV, s. 73-78.
- MĘDELSKA J., CIESZKOWSKI M., SOBCZAK M., *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku. Tom I. Losy Niemców rosyjskich i stan ich języka (do 1941 roku)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2017.
- RIASANOVSKY N.V., STEINBERG M.D., *Historia Rosji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2009.
- SOBCZAK M., *Kurzwörter im deutschen Raketen- und Artilleriewortschatz: strukturelle und translatorische Aspekte*, „Acta Neophilologica”, t. 20, nr 1, 2018, s. 51-63.
- SOBCZAK M., *Rosyjskie skrótownice porewolucyjne w dwujęzycznym opisie leksykograficznym (rosyjsko-polskim i rosyjsko-niemieckim)*, [W:] *Linguistica Bidgostiana. Series Nova*, A. Dyśzak red., BEL Studio, Warszawa, 2015, s. 153-179.

- SOBCZAK M., *Uwagi o strukturze i przekładzie skrótowców z dziedziny wojskowości i przemysłu w Słowniku rosyjsko-polskim Józefa Krasnego*, „Acta Polono-Ruthenica”, XXIV/3, 2019, s. 67-82.
- SOBCZAK M., *Wybrane problemy przekładu skrótowców (na podstawie Rosyjsko-niemieckiego słownika A.F. Nesslerera)*, [W:] Mędelśka, E. Titarenko red., *Dialog kultur. Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2013, s. 211-223.
- STEENBERG S., *Die Rußlanddeutschen. Schicksal und Erleben*, Langen Müller, Augsburg, 1989.
- STRICKER G., *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Rußland*, Siedler Verlag, Berlin, 1997.
- SZADYKO S., *Аббревиация в русском языке (в сопоставлении с польским)*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa, 2000.
- WESTPHAL M., *Aussiedlerinnen – Geschlecht, Beruf und Bildung unter Einwanderungsbedingungen*, Kleine, Bielefeld, 1997.
- БЕРКОВ В. П. *Двуязычная лексикография*, Астрель, Москва 2004.
- ВЛАХОВ С., ФЛОРИН С., *Непереводимое в переводе*, Международные отношения, Москва, 1980.
- ГЕРМАН А., ПЛЕБЕ Р., *Немцы Поволжья: краткий исторический очерк*, Издательство Саратовского Университета, Саратов 2002.
- ЖУРАВЛЕВА Г. С., *История русского литературного языка*, [В:] *Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык*, Т. 2., А.Н. Тихонов, Р.И. Хашимов ред., Флинта, Москва, 2008, s. 445-456.
- КОВАЛЕВСКА Е.Г., *История русского литературного языка*, Просвещение, Москва, 1978.
- КОВАЛЕВСКА Е.Г., *История русского литературного языка*, Ставрополь, Санкт-Петербург, 2012.
- КРАСНЫЙ Юз. (ред.), *Русско-польский словарь*, Советская энциклопедия, Москва, 1933.
- ЛЕКАНТ П.А., *Краткий справочник по современному русскому языку*, Высшая школа, Москва, 1995.
- МЭНДЕЛЬСКА И., ЯНКОВЯК-РУТКОВСКА М., *О становлении советских версий языков меньшинств СССР, проживающих вне исторической родины*, [В:] *Текст: филологический, социокультурный, региональный и методический аспекты*, ФГБОУ ВО Тольяттинский государственный университет, Тольятти, 2011, s. 179-186.
- НЕССЛЕР А.Ф. (ред.), *Русско-немецкий словарь*, Советская энциклопедия, Москва, 1934.
- СЕЛИЩЕВ А.М., *Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917-1926)*, Работник просвещения, Москва, 1928.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

www.deacademic.com [dostęp: 23-25.03.2021].

www.dwds.de [dostęp: 23-25.03.2021].

Military and Industrial Abbreviations in the Russian-German Dictionary by A.F. Nessler

Summary: This paper is devoted to the abbreviations in the field of industry and military registered in the Russian-German Dictionary by A.F. Nessler. The introductory part – besides a characterization of the source of the linguistic material and a synthesis of research on post-revolutionary abbreviations – includes a historical outline of the migration of Germans to Russian territories and the state of industry and military in the interwar period. The analysis focuses on determining the number of acronyms in each group, their structure and models of lexicographic description. The conclusions of the study are compared with those resulting from the analysis of acronyms included in the Russian-Polish Dictionary published at the same time.

Keywords: abbreviations, military, industry, Russian-German Dictionary by A.F. Nessler

DOI: <https://doi.org/10.34864/heteroglossia.issn.2084-1302.nr11.art12>